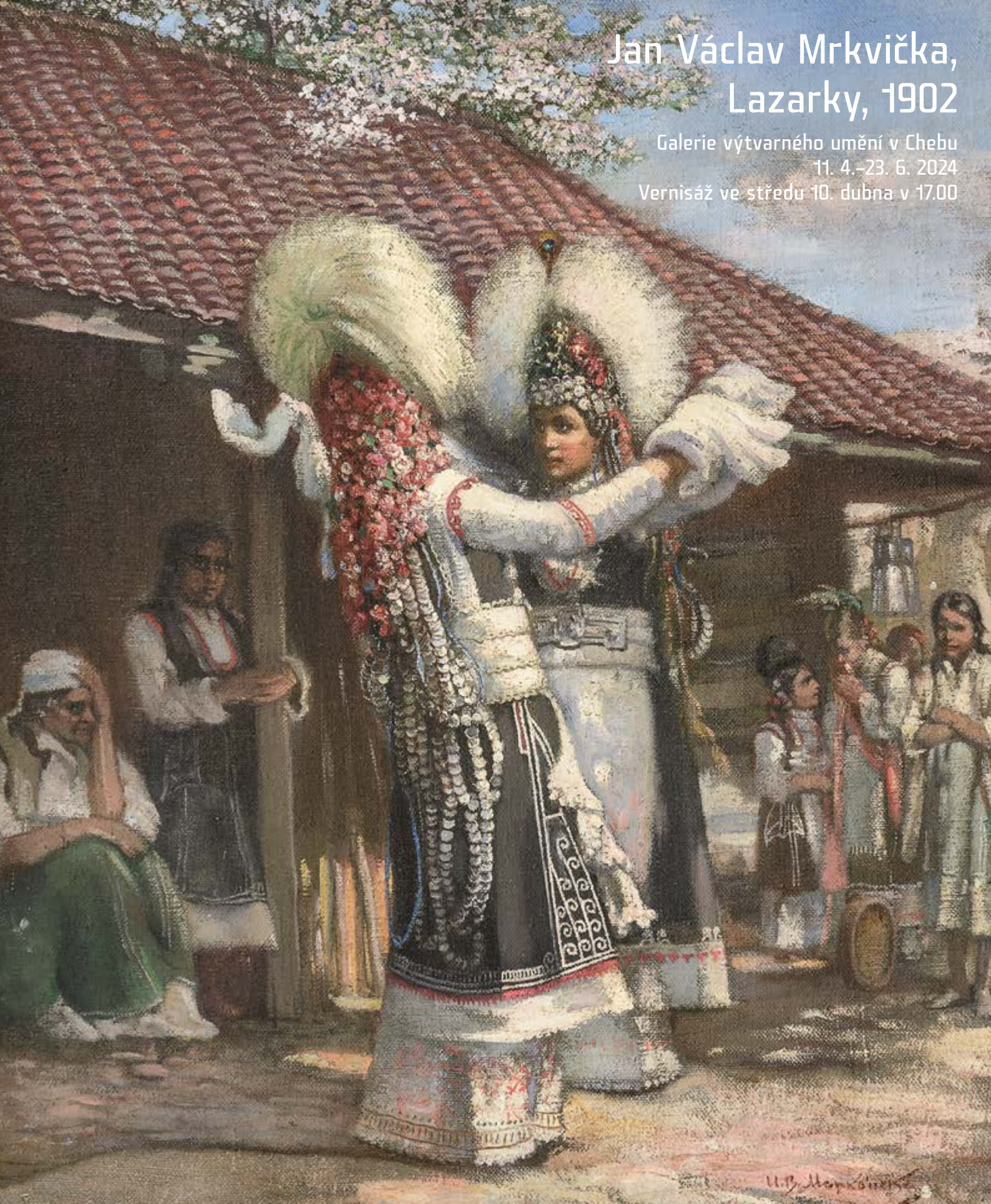

Jan Václav Mrkvička, Lazarky, 1902

Galerie výtvarného umění v Chebu
11. 4.–23. 6. 2024
Vernisáž ve středu 10. dubna v 17.00

Jan Václav Mrkvička, Lazarky, 1902, olej na plátně, 60 × 50 cm, soukromá sbírka

Jan Václav Mrkvička, Lazarky, 1902, olej na plátně, 64 × 58 cm, Galerie Džurkovi, Plovdiv

Zakladatelskou postavou moderního bulharského umění je český malíř Jan Václav Mrkvička (1856–1938), který v Bulharsku používal křestní jméno Ivan.¹ Během téměř čtyřiceti let zde vytvořil velký počet uměleckých děl včetně monumentálních chrámových maleb, jako učitel vychoval řadu malířů, uspořádal množství výstav a zejména svými díly přispěl k formování identity bulharského národa v období zrodu bulharské státnosti. Dokládá to i obraz *Lazarky* ze soukromé sbírky v Praze, který nyní prezentujeme ve vý-

stavním formátu opus magnum v Galerii výtvarného umění v Chebu. Není datován, lze se však domnívat, že vznikl kolem roku 1902. Z tohoto roku pochází jeho druhá verze, jež se dnes nachází v soukromé Galerii Džurkovi v Plovdivu.² Obě práce jsou si velmi blízké, liší se pouze podobou stromu, který je na pražské verzi zobrazen jako kvetoucí. Tento detail má i své obsahové konsekvence, neboť zobrazený motiv těsněji spojuje s obdobím, k němuž se nedílně váže, jak o tom bude pojednáno dále.

Lazarky v okolí Sofie, druhá polovina 20. století, fotografie, Regionální etnografické muzeum v Plovdivu

Jak název naznačuje, tématem obrazu jsou lidové obřady připadající na Lazarovu sobotu (v bulharštině Lazarica). Tento starý křesťanský svátek připomínající Lazara z Betánie, kterého Ježíš vzkřísil z mrtvých, se ve východní církvi slavil den před Květnou nedělí. Obřady, jež existovaly u všech balkánských Slovanů, zároveň obsahovaly prvky pradávných slovanských kultů plodnosti a blahobytu. Lazarový tanec, který je tu zobrazen, byl také součástí ženských iniciačních obřadů, jež představovaly důležitý mezník v životě každé ženy – přechod dívky mezi dospělou ženou, které se od té doby mohly vdávat, a tím nabývaly určitých práv stran chování, oblékání a seznamování se s mužskými partnery. Vesnické dívky v krojích se svatebními ozdobami³ obcházely jednotlivé domy, u nichž tančily a zpívaly. Ve svých písních vinšovaly hospodářům a za to dostávaly například vejce, mouku nebo kroupy. Podle tradice měla být každá dívka lazarkou jeden až tři roky. První rok vystupovala v družině lazarek jako poslední, druhý rok jako první a konečně potřetí jako lazara, tj. hlavní postava slavnosti. Lazara mohl mít mužskou podobu s lazarkou oblečenou v mužském oděvu nebo dokonce se zbraní, nebo ženskou,

jak to vidíme na Mrkvičkově díle. Dále platilo, že s každým dalším rokem měla lazarka na sobě více svatebních ozdob. Dívka, která se obřadu zúčastnila alespoň jednou, mohla očekávat návštěvu dohazovače a následně se provdat. Obřadu se žádná nesměla vyhnout, neboť jinak by podle pověry onemocněla, zemřela a na onom světě by jí pak bylo souzeno nosit žábám vodu.

Lazarový tanec měl svůj symbolický význam. Věřilo se, že dokáže přinést dobrou úrodu a že pomáhá při chovu zvířat či rojení včel. Taneční pohyb byl založen na víření, střídajícím se v rychlém a pomalém tempu, za doprovodu písní a cinkotu dlouhých řetězů stříbrných mincí, tzv. monist. Tanečnice nesměly svůj tanec přerušit, jinak by se zastavil růst osení. V rodinách včelařů lazarky tančily kolem nádob s vodou, zavěšených poblíž včelích úlů. Do vody se vhozovaly květiny, bazalka a také některé ozdoby, jako byly papírové květy nebo i penízky, které při tanci odpadly z jejich opasek a monist. Písňe lazarek obsahovaly řadu svatebních a milostných motivů. Průvod obcházel vesnici a u každého domu byl vřele uvítán. Hospodyně je zdravila, sypala na ně obilí (účastníci obřadu pak zrna sbírali a rozhazovali ve vlastních stodolách, aby byly vždy plné) a mouku ze síta.

Prázdné síto se pak házelo na zem a podle toho, jak upadlo, se předpovídala budoucí úroda.

Na Mrkvičkově obraze vidíme dvojici lazarek v nádherných krojích, tančící na dvorku vesnického domu lazarský tanec.⁴

Dvě ženy vlevo je pozorují; starší se šátkem na hlavě je pravděpodobně hospodyně, dívka bude nejspíš její dcera. Starší žena vyhlíží poněkud ustaraně, což může souviset s věštěním pomocí síta, které je zachyceno v pravé části obrazu u skupinky čtyř mladších lazarek z „družiny“, jejichž kroje nejsou tak bohatě zdobené. Zavěšená nádoba s vodou možná odkazuje na tu část obřadu, týkající se rojení včel, podobně jako kvetoucí strom.

Mrkvičkovu tvorbu je třeba vnímat na pozadí politického dění dané doby, které bylo určováno bojem Ruska a Turecka o vliv nad tímto důležitým územím a bojem bulharského národa za sebeurčení a osvobození od pětisetleté osmanské nadvlády. Poté co Osmanská říše prohrála rusko-tureckou válku, probíhající v letech 1877 a 1878, vzniklo na začátku roku 1878 sanstefanským mírem Velké Bulharsko. Evropské mocnosti však chtěli omezit ruskou rozpínavost a tato smlouva byla ještě téhož roku revidována na Berlínském kongresu. Vzniklo samostatné Bulharské knížectví s cent-

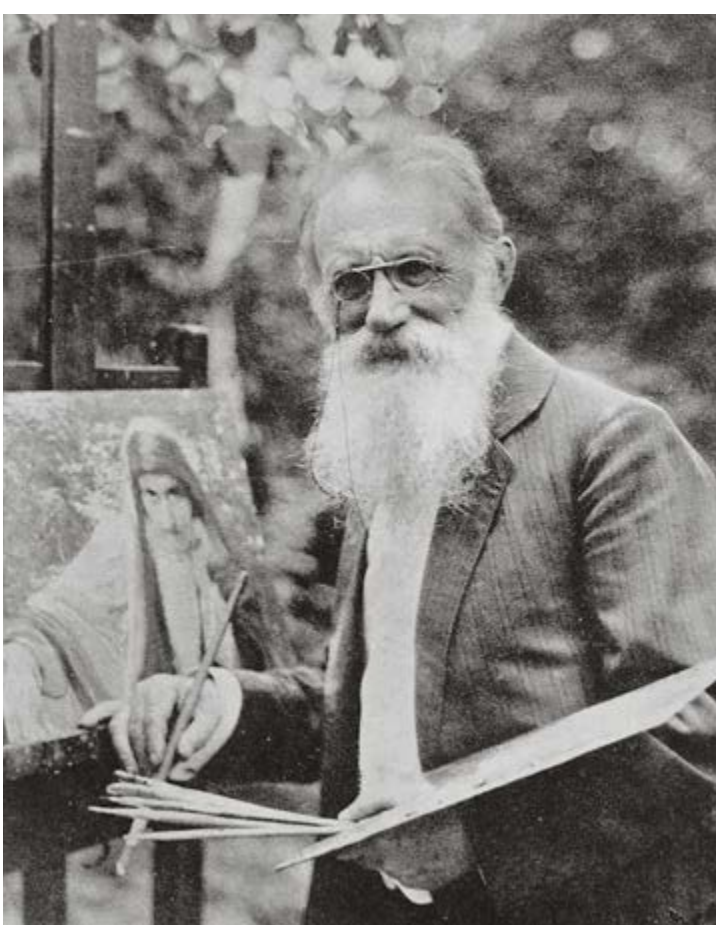
době byl ovlivněn obrozeneckým úsilím umělců generace Národního divadla. Tehdy také započal fenomén intenzivního stěhování české inteligence do Bulharska, v jehož rámci v roce 1882 odešel i on učit kreslení na chlapecké gymnázium do Plovdivu. Zde se začal věnovat žánrové malbě a tématům z bulharského venkova a folkloru. V roce 1889 přešel na chlapecké gymnázium v Sofii a jeho folklorní zájem se přesunul do této oblasti. „Scény z trhu, pestré davy, a především snaha seznámit se s folklorem a jeho uchováním charakterizovaly Mrkvičkovu tvorbu tzv. sofijského období.“⁵ Právě v okolí Sofie jsou etnograficky doloženy nejkrásnější lidové rituály, včetně lazarek.⁶ V roce 1896 byla v Sofii otevřena Státní kreslířská škola, kterou Mrkvička vedl až do roku 1909.⁷ Výuka zde byla organizována podle klasických akademických tradic. Až do počátku 20. let 20. století se bez Mrkvičky v Bulharsku neobešel žádný umělecký počín. Patřil i mezi iniciátory Společnosti pro podporu bulharského umění, stal se redaktorem časopisu Izkustvo (Umění), členem Bulharské akademie věd nebo Slovanského ústavu v Praze.⁸ V roce 1921 se mu splnil sen, když kreslířská škola byla přeměněna na Státní akademii výtvarných umění.

Použitá literatura

Dějiny Bulharska 1958 – A. Burmov, D. Kosev, Ch. Christov, Dějiny Bulharska, Praha 1958.
Bulharské národní kroje a výšivky 1951 – M. Veleva, Bulharské národní kroje a výšivky, Praha 1951.
O realistickém pojetí umění 1949 – P. Reiman, O realistickém pojetí umění, Praha 1949.
Jan Mrkvička a jeho doba 1990 – Jan Václav Mrkvička a jeho doba. Ze sbírek Národní galerie v Sofii, Městská knihovna v Praze, Bulharské kulturní informační středisko 1990
Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička 2016 – Л. Петков (a kol.), Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička (1856–1938), София – Sofie 2016.
Славянские древности 2004 – А. А. Плотникова, Славянские древности. Этнолингвистический словарь, т. 3, Москва 2004.
Мифопоэтические основы славянского народного календаря 2002 – Т. А. Агапкина, Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл, Москва 2002.

Dívka v lazarském kroji, okolí Sofie, převzato z *Bulharské národní kroje a výšivky*, 1951

rem v Sofii, jež měla být vazalským státem Turecka, a vedle toho Velká Rumélie, poloautonomní oblast přímo podléhající Turecku, s centrem v Plovdivu. Až v roce 1885 byla Velká Rumélie připojena k Bulharskému knížectví v průběhu nekrvavé revoluce. Definitivní závislost na Turecku skončila až v roce 1908 vyhlášením Bulharského carství. Jedním z důsledků všech těchto událostí byla široká podpora osvobozenického boje Bulharů ve slovanských zemích, doprovázená vlnou slovanské vzájemnosti a ideou sjednocení slovanských národů pod vedením Ruska. Jan V. Mrkvička vystudoval v letech 1873 až 1876 pražskou Akademii výtvarných umění v ateliéru prof. Antonína Lhoty a poté absolvoval i pobyt na akademii mnichovské. V té

Pedagog, jehož atelierem prošly stovky bulharských a jiných umělců, pak odešel do důchodu a vrátil se zpět do vlasti. V roce 1936 oslavil osmdesátiny velkou monografickou výstavou v Praze, jež obsahovala více než 200 uměleckých děl. O dva roky později 16. května 1938 zemřel.

Julie Jančárková

Poznámky

- 1 K jeho osobnosti viz např. Jan Mrkvička a jeho doba 1990, Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička 2016.
- 2 Viz <https://djurkovigallery.com/paintings/иван-мърквичка-лазарки/> (staženo 13. 1. 2023). Za upozornění děkuji M. Černému (Slovanský ústav AV ČR).
- 3 Bulharské národní kroje a výšivky 1951.
- 4 O lazarkách viz Славянские древности 2004, s. 76-78, Мифопоэтические основы славянского народного календаря 2002, s. 470-475, 652-657.
- 5 Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička 2016, s. 46-49.
- 6 Např. vesnice Dragalevci, Drvenica, Vraždebna, Gorubljanе, Pančarevo (Драгалевци, Дървеница, Враждебна, Горубляне, Панчарево).
- 7 Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička 2016, s. 32.
- 8 Uvedené a další informace viz Иван Мърквичка – Jan Václav Mrkvička – Ivan Mrkvička 2016.

Jan Václav Mrkvička, Lazarky, 1902

Opus magnum

11. 4.–23. 6. 2024

Kurátorka Julie Jančárková (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)

Otevírací doba: út–ne, 10.00–17.00

Přednáška kurátorky k výstavě 8. května v 17.00

Děkujeme za spolupráci Bulharskému kulturnímu institutu v Praze.

Galerie výtvarného umění v Chebu
příspěvková organizace
Karlovarského kraje

náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16,

350 02 Cheb

T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163

info@gavu.cz, www.gavu.cz